

Ο Κρόνος, ο Δίας και η Πολιτική

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *Η πολιτική στον Πολιτικό του Πλάτωνα, έκδοση ΜΙΕΤΙ, σελ. 379*

» Το τελευταίο βιβλίο του Στέφανου Δημητρίου συνιστά, σαφώς, μια πολύ ειδική μελέτη. Πρόκειται για εκτενή σχολιασμό και ερμηνευτική ανάλυση της επιχειρηματολογίας του «Πολιτικού» του Πλάτωνα. Και όμως, μπορεί να διαβαστεί από τον καθένα, διότι είναι γραμμένο σε εξαιρετικά ελληνικά και η ανάγνωσή του δεν προϋποθέτει ειδικές γνώσεις.

Το κεντρικό ερώτημα του βιβλίου αφορά την έννοια της πολιτικής, το ερώτημα τι είναι και πώς ορίζεται η πολιτική. Το πλατωνικό κείμενο μας παρουσιάζει μια θεωρία της πολιτικής. Αυτήν επιχειρεί να ανασυγκροτήσει η ανάλυση του Δημητρίου, διερευνώντας, ταυτόχρονα, τη γονιμότητά της για μια σύγχρονη θεωρία της πολιτικής. Μια θεωρία της πολιτικής θα πρέπει να απαντήσει σε κάποια βασικά ερωτήματα που αφορούν α) την αναγκαιότητά της, β) το σκοπό και τις επιμέρους λει-

ΤΗΣ ΑΛΙΚΗΣ ΛΑΒΡΑΝΟΥ

τουργίες της και γ) τον τρόπο ή τα μέσα της πολιτικής, ιδίαιτερα τη σχέση της με τον νόμο. Τα ερωτήματα αυτά αποτελούν τους καθοδηγητικούς μίτους της ανάγνωσης του διαλόγου από τον Δημητρίου.

Η ανάλυσή του αναδεικνύει ως κεντρικό σχήμα της πλατωνικής επιχειρηματολογίας την κατάδειξη της αναγκαιότητας και της σκοπιμότητας της πολιτικής από μια «έλλειψη», από μια καταστατική συνθήκη της ανθρώπινης συνύπαρξης που χαρακτηρίζεται ως «ελλειμματική», «ατελής» και «προβληματική». Η πολιτική θεμελιώνεται, έτσι, ως «λύση» ενός προβλήματος, ως «κάλυψη» μια έλλειψης, μιας ατέλειας και μιας απουσίας. Στον πλατωνικό διάλογο αυτή η λογική εισάγεται με το μύθο για τη «χρυσή εποχή» της βασιλείας του Κρόνου, όταν το ηπδάλιο του κόσμου είναι στα χέρια του «μέγιστου δαίμονα». Ορθώς, επισημαίνει ο Δημητρίου, την αμιγώς μεθοδολογική χρήση του μύθου: Ο μύθος λειτουργεί εδώ ως «διανοητικό πείραμα», που κατασκευάζεται με αντιστροφή της πραγματικής ιστορικής κατάστασης της ανθρωπότητας και αντιδιαστέλλεται σε αυτήν για να την αποσαφηνίσει.

Ο μύθος περιγράφει μια αντεστραμμένη εικόνα του δικού μας κόσμου: Ο ήλιος ανατέλλει από τη δύση και δύει στην ανατολή, οι άνθρωποι φυτρώνουν μέσα από τη γη γέροι, εξαφανίζονται μετά μέσα σε αυτήν ως μωρά και φυτρώνουν και πάλι από τη γη ως φυτά και δένδρα. Περιγράφει μια ανθρωπότητα που ζει σε αφθονία: η γη προσφέρει τους καρπούς της χωρίς καλλιέργεια και μόχθο. Αυτή η ανθρωπότητα είναι πλήρως ειρηνική και αρμονική, δεν υπάρχουν φιλονικίες και συγκρούσεις. Προφανές είναι, μάλλον, ότι δεν υπάρχουν καν σχέσεις (π.χ. συνεργασίας) μεταξύ των ανθρώπων, διότι οι ανάγκες του καθενός ικανοποιούνται πλήρως χωρίς την συνδρομή των άλλων. Και κάτι ακόμα: οι άνθρωποι δεν έχουν μνήμη, βρίσκονται δηλαδή εκτός του ιστορικού χρόνου.

Αυτός ο κόσμος βρίσκεται σε τέλεια (θεική) τάξη και αρμονία. Είναι ένας σταθερός και ακίνητος κόσμος, χωρίς μεταβολή. Η κίνηση του μοιάζει μάλλον με την ομοιομορφη κίνηση μια αυτόματης μηχανής που αναπαράγει διαρκώς το ίδιο αποτέλεσμα. Η ενόπτη του είναι μια άμεση ταυτότητα που δεν γνωρίζει τη διαφορά. Σε έναν τέτοιο κόσμο δεν νοείται ούτε πολιτική, ούτε δικαιοσύνη. Αυτές στερούνται αντικειμένου, καθώς αφορούν κοινωνικές σχέσεις που είναι εδώ απλώς ανύπαρκτες.

Ο κόσμος στον οποίο εμείς ζούμε παρουσιάζεται στο μύθο ως εποχή της «βασιλείας του Δία». Η εποχή αυτή αρχίζει με την εγκατάλειψη του κόσμου από το μέγιστο δαίμονα, ο οποίος αποσύρεται από τη διακυβέρνησή του και γίνεται παρατηρητής. Αυτή η «εγκατάλειψη» οδηγεί σταδιακά στην πλήρη αντιστροφή της πορείας του κόσμου. Μετατρέπει τον κόσμο της αφθονίας σε κόσμο της ανάγκης, της εργασίας και του μόχθου, που εξαναγκάζει τους ανθρώπους να στραφούν ο ένας προς τον άλλο για να επιβιώσουν, τους ωθεί να αναπτύξουν σχέσεις προς αλλήλους - τόσο σχέσεις συνεργασίας

Χωρίς τίτλο, 1982. Ζωγραφική σε γυαλί, σίβερο και σύρμα

Ο Πλάτωνας επισημαίνει ότι ο κόσμος έχει μια δική του ορμή προς την αυτοοργάνωση (ότι είναι ζωντανός κόσμος προικισμένος με φρόνηση), αλλά έχει δύο πολύ ισχυρές τάσεις που εν δυνάμει ματαιώνουν την αυτοοργάνωσή του: την τάση προς την αταξία και την τάση προς την παραγωγή της ανομοιογένειας. Η διαρκής παραγωγή της ανομοιογένειας απειλεί να καταστρέψει την ενόπτη: ο κόσμος κινδυνεύει «να βυθιστεί στον απέραντο ωκεανό της ανομοιογένειας»

όσο και φιλονικίας και σύγκρουσης. Είναι χαρακτηριστική η αλλαγή στον τρόπο αναπαραγωγής του ανθρωπίνου είδους (οι άνθρωποι γεννιούνται τώρα από την συνένωση ανθρώπων), που προϋποθέτει την κοινωνική σχέση. Η θεική τάξη του κόσμου καταστρέφεται, ο κόσμος υπόκειται σε διαρκή μεταβολή και αστάθεια που δεν παρέχει κομιά εγγύηση για την επιβίωση της ανθρωπότητας. Ο κόσμος μετατρέπεται σε ιστορικό κόσμο, σε κόσμο μιας ανθρωπότητας που συγκροτείται -εν αντιθέσει προς την εποχή του Κρόνου- ως ένας ζωντανός κόσμος, η κίνηση του οποίου βασίζεται στη δικιά του ζωή, στη δικιά του φρόνηση (συνειδητότητα του κόσμου).

Η μετατροπή του κυβερνήτη θεού σε παρατηρητή θεό σημαίνει, όμως, και κάτι άλλο: σημαίνει την απελευθέρωση του κόσμου, την χειραφέτησή του από την κηδεμονία του μέγιστου δαίμονα. Ο κόσμος κυβερνείται πλέον μόνο από τις δικές του αρχές, δυνάμεις, τάσεις και πάθη. Είναι ένας κόσμος ελεύθερος από κηδεμονία και, ταυτόχρονα, ένας απειλούμενος κόσμος, ένας κόσμος που στέκεται «αμήχανος» ενώπιον της ελευθερίας του. Ο Πλάτωνας επισημαίνει, απ' ενός μεν, ότι ο κόσμος έχει μια δική του ορμή προς την αυτοοργάνωση (ότι είναι ζωντανός κόσμος προικισμένος με φρόνηση), απ' ετέ-

ρου, όμως, ότι έχει δύο πολύ ισχυρές τάσεις που εν δυνάμει ματαιώνουν την αυτοοργάνωσή του, και που όπως μας δείχνει ο Δημητρίου, θα παίξουν αποφασιστικό ρόλο στη συνολική επιχειρηματολογία: Η πρώτη, είναι η τάση του κόσμου προς την αταξία, και συνιστά απόρροια της διαρκούς μεταβολής του. Η δεύτερη είναι η τάση του προς την παραγωγή της ανομοιογένειας, που μπορεί να εκληφθεί και ως επεξηγηματική της πρώτης. Αν η τάξη και η ενόπτη στηριζόταν στην ομοιοπτητα που δεν γνωρίζει διαφορά, τότε η διαρκής παραγωγή της ανομοιογένειας απειλεί να καταστρέψει την ενόπτη: ο κόσμος κινδυνεύει «να βυθιστεί στον απέραντο ωκεανό της ανομοιοπτητας».

Για αυτόν τον δεύτερο κόσμο μπορεί να καταδειχθεί η αναγκαιότητα της πολιτικής. Αν, σε αντιδιαστολή προς την εποχή του Κρόνου, διαπιστώνεται μια έλλειψη που την παράγει, τότε αυτή είναι η απουσία της θείας διακυβέρνησης, η απουσία του «μέγιστου δαίμονα». Η πολιτική τίθεται ακριβώς στο κενό που αφήνει αυτή η απουσία: εμφανίζεται ως η τέχνη της αυτοκυβέρνησης των ανθρώπων, της αυτοκυβέρνησης ενός κόσμου που έχει εξέλθει από την ανωριμότητα της κηδεμονίας και του ετεροκαθορισμού του. Ο σκοπός και οι λει-

1. Ο ΚΡΟΝΟΣ Ο ΔΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μέσο: ΑΥΓΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Ημ. Έκδοσης: . . . 07/01/2018 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 06/01/2018

Σελίδα: 29

τουργίες της πολιτικής παράγονται από το σκοπό και τις λειτουργίες που επιτελούσε και εγγυάτο κάποτε ο μέγας δαίμων: ο σκοπός της πολιτικής είναι η ευδαιμονία των ανθρώπων, η μέριμνα για τον συντονισμό του κόσμου, τη σταθερότητα και την ενότητα του, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η επιβίωση και η αναπαραγωγή της ανθρωπότητας.

Όμως η πολιτική δεν μπορεί να είναι ποιμενική, ούτε ο πολιτικός ποιμένας της ανθρώπινης αγέλης. Για δύο λόγους: ο ένας είναι ότι αυτή η «αγέλη» έχει αλλάξει τους όρους συγκρότησής της, είναι πλέον ανθρώπινη κοινωνία, είναι ο κόσμος των κοινωνικών σχέσεων. Αυτές -εν αντιθέσει προς την ποιμενική- θα πρέπει να φροντίσει, να ρυθμίσει και να συντονίσει η πολιτική. Ο άλλος λόγος είναι ότι τα μέλη αυτής της αγέλης έχουν αλλάξει. Έχουν ανορθωθεί από την κατάσταση μιας ασυνείδητης ευδαιμονίας στην κατάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης, σε υποκείμενα που σκέπτονται, θέτουν σκοπούς, αναλαμβάνουν δράσεις, συνάπτουν σχέσεις, αναστοχάζονται αυτές τις σχέσεις και *αυτοκυβερνώνται*. Έτσι, σε αντίθεση προς την ποιμενική του μέγιστου δαίμονα, η πολιτική διακυβέρνηση προϋποθέτει την *συναίνεση των κυβερνωμένων*.

Σε αυτό, όμως, που εστιάζει ιδιαίτέρως η ανάλυση του Δημητρίου είναι η θεματική της ανομοιότητας ή της διαφοράς, που φαίνεται να συνιστά τη μέγιστη απειλή του απελευθερωμένου, «χειραφετημένου» κόσμου. Αυτή οδηγεί στον τελικό ορισμό του πολιτικού ως «βασιλικού υφαντή», ως εκείνου που συνυφαίνει την ομοιότητα και την ανομοιότητα, την ταυτότητα και τη διαφορά και παράγει έτσι το συνεκτικό ιστό της πόλης. Παράγει την ταυτότητα, όχι απαλείφοντας αλλά διατηρώντας τη διαφορά, όχι ως μια ταυτότητα που συμβιβάζεται ή ανέχεται τη διαφορά, αλλά που την έχει ουσιαστικά ανάγκη και την καταφάσκει. Η ορθή αλληλοδιαπλοκή του όμοιου και του ανόμοιου, των ενάντιων στοιχείων που φαίνονται να αποκλείουν και να εχθρεύονται το ένα το άλλο, συνιστά το συνεκτικό ιστό που παράγει η πολιτική, συμφιλώνοντάς τα και εγκαθιδρύοντας, έτσι, την ομόνοια και την ενότητα της πόλης.

Το παράδειγμα του Πλάτωνα είναι, εδώ, η έννοια της αρετής που αποτελείται από δύο στοιχεία, εκ των οποίων το κάθε ένα φαίνεται να είναι το ακριβώς αντίθετο του άλλου: την ανδρεία και την σωφροσύνη. Το πλατωνικό επιχείρημα, όπως το ανασυγκροτεί ο Δημητρίου, ανατρέχει στην ολότητα της πόλης, στη δυνατότητα καταστροφής ή διάσωσης της πόλης, προκειμένου να καταδείξει ότι *μόνο η μίξη των δύο αυτών στοιχείων μπορεί να βοηθήσει ως αρετή*, ότι το καθένα από αυτά *μόνο μετριαζόμενο* από το αντίθετό του συνιστά μέρος της αρετής, ενώ στην καθαρότητα του -απαλείφοντας το αντίθετό του- συνιστά κίνδυνο και απειλή της πόλης. Ο μετριασμός, η μίξη των αντιθέτων, η συμφιλίωσή τους, η συνεργασία τους και η ουσιαστική και περιεχομενική κατάφαση και συμπερίληψη της ανομοιότητας συνιστούν τους πυλώνες της πλατωνικής πολιτικής τέχνης. Αυτή η πραγμάτευση της ανομοιότητας μπορεί να διαβαστεί και ως σχόλιο σε μια πολύ μεταγενέστερη του Πλάτωνα πολιτική θεωρία που ορίζει την πολιτική ως εχθρότητα, ως ταυτότητα που απειλείται από τη διαφορά, ως ομοιότητα που εχθρεύεται την ανομοιότητα και παράγει την ταυτότητά της με απάλειψη, θανάτωση και εξόστωση της διαφοράς (Carl Schmitt). Στη λογική του Πλάτωνα, αυτή ακριβώς η πολιτική συνιστά τη μέγιστη απειλή της πόλης, του όρου δυνατότητας της επιβίωσης και της ευδαιμονίας των πολιτών της.

Ο υπότιτλος του βιβλίου του Στέφανου Δημητρίου, εκείνο το «*ποιέ και με τίποτα δεν ησυχάζουν τα ανθρώπινα*», μας θέτει ενώπιον ενός άλλου ερωτήματος: τι, ακριβώς, θα συνέβαινε αν ψύχαζαν, αν γαλήνευαν τα ανθρώπινα; Νομίζω ότι η γαλήνευσή τους θα ισοδυναμούσε με την επιστροφή στο βασίλειο του Κρόνου, όπου η ανθρωπότητα θα καταβυθιζόταν εκ νέου στον «απέραντο ωκεανό» της ομοιότητας, στην απονεκρωμένη μηχανική κίνηση ενός «τέλειου» κόσμου.

Η Αλίκη Λαβράνου διδάσκει Κοινωνική και Πολιτική Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης